

GİRESUN KALESİ (1764-1840)

*Mustafa AYDIN**

ÖZ

Karadeniz bölgesinin önemli kalelerinden biri olan Giresun Kalesinin son dönemleriyle ilgili pek yayın olduğu söylenemez. Bu çalışmayla kalenin, fiziki, askeri (1764-1840) durumu ele alınmakta ve Fransa'nın 1798'de Mısır'ı işgalini müteakip Osmanlı Devleti'nde görevli Fransızlardan bazılarının bu kalede hapis edilmesi yanında yerli ve civar ayanların kaleye olan ilgileri konu edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı, Giresun Kalesi, Laçınzade, Trabzon Kalesi, Trabzon Valisi, Rusya, Fransa, Fransız, Sinop, Canik, Samsun, Kalcioğlu.

THE GİRESUN CASTLE

ABSTRACT

There have been a few studies to date about the last days of the Giresun Castle, which has been one of the most important castles in the Black Sea region. This study therefore focuses on the physical and martial status of the castle between 1768 and 1840. The study reviews the issue of the French officials working for Ottoman Empire, who were imprisoned in the castle when Egypt was occupied by the French in 1798. The study also discusses the local notables' (ayanlar) interest in the Giresun Castle during the time.

Keywords: Ottoman, Giresun Castle, Trabzon Castle, Trabzon Governor, Russia, France, French, Sinope, Canik, Samsun, Kalcioğlu

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, İSTANBUL.

Giresun kalesi geçmişi günümüze taşıyan önemli kalelerden biridir. Bu bağlamda Giresun için simge eserler arasında yer almaktadır. Günümüzde eski kaleyi hatırlatacak pek bir şey kalmamasına rağmen, geçmişte önemli kalelerden biri olduğu şüphe götürmeyen Giresun Kalesi denize yakın bir tepe üzerinde Pontos Kralı Mihrdates'in oğlu Farnakes (M.Ö. 190-169) tarafından inşa ettirilmiş olup, şehir bu adla Farnakyas olarak adlandırılmıştır. Daha sonra Romalılar tarafından (M. Ö. 63) istila edilen şehir isim olarak tekrar antikçağdan beri kullanılmakta olan (Kerasus)* Giresun'u almıştır.¹ XIII. Yüzyıl İtalyan deniz haritalarında şehrin adı Chirizonda olarak geçerken daha sonra kullanılan Kerasoude (Cera Sonde) Kerasunt vb. isimler bundan türemiştir.²

İnceleyecek olduğumuz Giresun Kalesi'nin coğrafi görünümü ile ilgili en detaylı bilgileri XIX. yüzyılın 30 ve 40'lı yıllarında burayı gezen seyyahların izlenimleri ortaya koymaktadır. Nitekim 11 Temmuz 1836'da Giresun kalesini görmüş olan Hamilton, Giresun'un antik Parnakya'nın yerinde kurulduğunu, Helen temelli bir Bizans kalesinin yıkıntılarının güçlü bir duvarla kıyının her iki tarafına uzandığını ve surun taş bloklarının o yörede su yüzeyine yakın koyu yeşil volkanik taşlardan yapıldığını belirtir.³

1840 yılının 10 Ekim'inde Giresun'u ziyaret eden Fallmerayer de Giresun Kalesi ile ilgili olarak; Giresun tepesinde, kale surları bulunan ve geniş bir uçurumla karaya bağlanan koni biçiminde dağı gördüğünü⁴, kale harabesindeki sarnıçların hepsinin kuru olduğunu belirttikten sonra, surun batıdaki karaya çıkış yerinin yakınında, kıyıdaki kayalardan başladığını, düz bir çizgi şeklinde konik tepeden geçerek platform kalesine kadar çıktığını, doğu tarafına doğru aynı tarzda ilerlediğini, ancak yer yer tahrip olmuş bir biçimde yine karşı taraftaki limana indiğini, özellikle batı tarafta kaidesinin çok muazzam olmasından, büyük dikdörtgen parçalarının uyumluluğundan ve şimdi kısmen tahrip olmuş kesik dört köşeli kulelerinin düzenli aralıklarla yerleştirilmiş bulunmasından dolayı Karadeniz kıyısının en görkemli manzarasını oluşturduğunu belirtir. Ardından surun başlangıç ve bitiş noktalarına

* Giresun adıyla ilgili tartışmalar için bk. Feridun Emecen, "Giresun", *DİA*, XIV, s.78 vd.

1 Emecen, "aynı madde", s. 78-79.

2 Besim Darkot, "Giresun", *İA*, IV, s. 789.

3 William J. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, I, London 1842, s. 262.

4 Jakob Philip Fallmerayer, *Doğudan Fragmanlar* (çev. Hüseyin Salihoğlu), İstanbul 2002, s. 148; Almancası için bk. Jakob Ph. Fallmerayer, *Fragmente aus dem Orient*, I, Stuttgart und Tübingen 1845, s. 219-220.

büyük kapılardan girilen yolların yapıldığını, kaleye ancak buralardan girilebildiğini, özellikle yukarıdaki ve batıdaki duvarların daha büyük özenle örüldüğünü; aşağıda küçük bir liman bulunan yerde hisar sınıırı özellikle çift yapılmış ve düşman gemilerinin durmalarını önlemek için kayanın kısmen keskiyle dikine yontulmuş bulunduğunu ifade eder. Ayrıca Fallmerayer, doğu tarafta resifin yüksek olması ve tepe yamacının dik inmesinin yapay korumayı gereksiz kıldığını, keza dar girişi, kemerli bir kapı ve sarmaşıkla sıkı bir şekilde örülmüş yüksek bir kulenin koruduğunu zikreder.⁵

1840'lı yıllarda bu şekilde görünen Giresun Kalesi ile ilgili bilgiye Osmanlı döneminde en erken XV. yüzyılın ikinci yarısının sonlarına doğru rastlanır ve 1486 tarihli Trabzon Sancağı tahrir defterinde Giresun'da yerleşimin kale ve civarında olduğu görülür. Burada 114 nefer ve 22 dul Hristiyan yaşamaktadır. Bu kişiler kaleyi tamir etmek ve Giresun'dan geçen gemilere kılavuzluk etmek şartıyla her türlü vergiden muaf tutulmuşlardır. 1515'te kalede 6 top, 28 tüfek, 3 mancınık ve 28 yay bulunmaktadır.⁶ 1525 yılında Kalede 31 Müslüman, 221 Hristiyan hane mevcut olup, muhafızların sayısı ise 23'tür. Ayrıca kalede Hüdâvendigâr cami olarak bilinen ve yapımı Yavuz Sultan Selim'e atfedilen bir cami ve hamam da bulunmaktadır.⁷ 1556'ya gelindiğinde kale, 5-10.000 kişinin barınabileceği müstahkem bir kale görünümündedir.⁸

Şüphesiz kale daha sonraki yüzyıllarda da işlevini sürdürmüştür. 1764 yılında Giresun Kalesi Dizdaroğlu Ali ve Abdi adlı ayanlar tarafından ele geçirilmiştir. Bu olay üzerine bunları tenkile gönderilen Trabzon Valisi Numan Paşa ile Canik Muhassılı Hacı Ali Bey'in askerlerinin kaleyi muhasara altına almalarının ardından karadan humbara ve "Pirayı Bahri" adlı karavalenin denizden top atışları sonucunda, kalenin bazı yerleri top ve humbara darbeleriyle yıkılmıştır. Ancak kalenin yüksek bir kaya üzerinde bulunması dolayısıyla kale içinde bulunan "reaya ve sairleri" yıkılan bu yerlere şarapöl, taş ve toprak ile duvar yapmış, hatta buradaki evleri yıkarak kerestelerini bu tür işler için kullanmışlardır.⁹ Bu arada kale içinde bulunan ve

5 Fallmerayer, *a.g.e.*, s. 155-156.

6 Emecen, "aynı madde", s. 81.

7 M. Tayyip Gökbilgin, "XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi", *Belleten*, XXVI/101-104, Ankara 1962, s. 333.

8 Emecen, "aynı madde", s. 81.

9 Başbakanlık Osmanlı Arşivi *Cevdet Dahiliye (BOA, C. DH)*, nr. 12142, (20.S.1178/18 Ağustos 1764). Giresun Kadısı Mehmed'in arz-ı ilâmı.

o zamana kadar hiç kesilmeyen suların kesilmesi ve gizli olarak ufak kayıklarla yapılan zahire naklinin de kayıklara el konulmasıyla imkânsız hale getirilmesi, dolayısıyla kalede bulunanları zor durumda bırakmıştır. Bu esnada kaleden kaçanlar, kaledeki 500 kadar asinin metrisleri geçip, vuruşarak kaçmak niyetinde olduklarını ihbar etmişlerdir. Bunun üzerine kale halkının asilerden uzaklaşmasını fırsat bilen Trabzon Valisi Numan Paşa ve Canik Muhassılı Ali Bey'in verdikleri saldırı emrini müteakip, iç kaleye girilmiş ve akşama kadar süren çarpışmanın gecesinde asi Ali ve Abdi kaçmışlardır.¹⁰ Bu kaçışta özellikle Göreleli Kuğu İbrahim ve Trabzon derebeylerinden Kalcıoğlu Ömer ve Trabzon ayanı İsmail önemli rol oynamışlardır. Nihayetinde kale 63. günde ele geçirilmiş ve asilerden 73 kişi öldürülerek kelleleri teşhir için İstanbul'a gönderilmiştir.¹¹

Daha sonra 1780 tarihli bir belgede Giresun Kalesi'nde 363 nefer gibi bir hayli yüksek sayıda yeniçeri askerinin görev yaptığı görülmektedir.¹² Bu sayı Rusya ile Kırım hususunda meydana gelen ihtilafın devam etmesinin bir sonucu olabilir.

Osmanlı-Rus-Avusturya savaşlarının devam ettiği 1788 yılında Trabzon Valisi Hacı Hüseyin Paşa hükümet merkezine gönderdiği bir yazısında, Trabzon ve Giresun kaleleri için; gerekli mühimmat, cebhane, 81 adet topçu ve yeteri kadar da süratci erleri gönderilmesini Trabzon ve Giresun kadılarının ilam ve halkın da mahzarlarıyla bildirdiklerini arz etmiştir. Bunun üzerine mühimmat nazırı ve ilgili ocaklar adı geçen kalelerle ilgili araştırma yaptırmış ve bu kalelerde ihtiyaten mevcut olmak üzere 50'şer kantar siyah barut, 10'ar kantar kurşun ve 10'ar adet barut kesesi gönderilmesini emr etmiştir. Ayrıca Giresun Kalesi'ne 10 top, bir o kadar kundak, 20 adet tekerlek ve ilamda cins ve miktarı belirtilen mühimmatın gönderilmesi uygun görülürken, topçu erinin yerinde tahsisi için emir verilmesine rağmen süratçi erlerinin orduyu hümayun tarafından karşılanması gerektiğini nazır ve topçu başı tarafından bildirilmiştir.¹³ Aynı konu ile ilgili bir başka belgede, gönderilecek askeri

10 *BOA, C. DH*, nr. 12142 (2.Ra.1178/ 30 Ağustos 1764). Trabzon Valisi Numan Paşa ile Canik Muhassılı Hacı Ali Bey'in gönderdikleri kağıtların hülasası. Belgede lef numarası yer almamaktadır.

11 *BOA, C. DH*, nr. 12142 (Gurre.Ra.1178/7 Eylül 1764). Giresun'dan gelen Tatar Hacı Ahmed'in takriri ve Mehmed'in arzı. Belgede lef numarası yoktur.

12 *BOA, Cevdet Askeriye (C. AS)*, nr. 25636 (24.C.1201/13 Nisan 1787). Belgedeki tarih farklılığı kaledeki askerlerin devletten alacaklarının geciktirilmesiyle ilgilidir. Bunların 1194/1780 senesine ait guşt (et) ve hınta (buğday) bahaları 1346,5 kuruştur.

13 *BOA, C. AS*, 38282 (20N.1202/1 Temmuz 1788).

malzemeler arasında 10 adet keçe sargı da görülmektedir. Ardından cebhanelerin Enderun cephanesindeki “Cedid livası şerif takımı”ndan ve askerlerin de orduyu hümayundan gönderilmesi uygun görülmüştür.¹⁴

Giresun ve Trabzon kalelerinin güçlendirilmesiyle ilgili yoğun çaba sarf edildiği bir sırada Osmanlı tarihinde ilk kez Rus savaş gemileri Karadeniz’de görülmüş ve Karadeniz kıyısındaki Osmanlı limanlarına saldırmıştır. Senyavin’in komuta ettiği bu gemiler önce Sinop limanı yakınlarındaki beş Türk gemisine saldırmışlar (19 Eylül 1788), ardından Vona limanına doğru hareket ederek buradan içinde lületaşı ve reçine yüklü bir gemiyi ele geçirdikten sonra ateşe vermişlerdir. Daha sonra buralarda yük taşıyan mavnalara saldıran Ruslar sahil boyunca ilerleyerek yolları üzerinde bulunan ve eski adı “Gerensid” olan Giresun limanına varmışlardır. Sanyevin Giresun limanının yakınında küçük bir ada, onun arkasında demir atmış vaziyette bekleyen 5 yelkenli bulunduğunu zikrettikten sonra Rusların limana girerek demir attıklarını ve gece karanlığından da faydalanarak saat 23.00 sularında şalapularla kıyıya çıktıklarını ifade eder. Ancak Ruslar sahilde bulunan üç toplu bataryadaki Osmanlı askerlerinin onları fark etmesiyle başlattıkları top ateşi sonucunda gemiye geri dönmek zorunda kalmışlardır. Ardından Ruslar gemilerini sabahleyin sabitledikten sonra yaptıkları atışlarla bataryayı susturmuşlar ve müteakiben de tekrar şalapularla sığ sularda bekleyen gemilere saldırmışlardır. Yalnızca bir gemiye rampa edebilmişler, fakat diğerlerine aynı şeyi yapamayınca batırmışlardır. Müteakiben saldırı sonucu ele geçirdikleri ganimeti ve 300 kg barutu kendi gemilerine yükleyen Ruslar, ardından gemiyi ateşe vermişlerdir. Bu çıkarma esnasında Ruslardan 9 kişi öldürülmüş ve 13 kişi de yaralanmıştır.¹⁵

Rus gemilerinin Giresun açıklarında gezdiklerini Giresun’dan İstanbul’a yazılan bir maruzat da, “Moskov keferesinin sefâinleri ve ekser hareketleri izhâr olup” şeklinde teyid etmektedir. Rusların bu tür taciz edici hareketleri Giresun Kalesi için daha önce talep edilen topçu erlerinin teminini hızlandırmış olmalı ki, ardından kalede 10 tane topçu eri görevlendirilmiştir.¹⁶ Ayrıca süratçi erlerinin de temin edildiğini daha sonra Giresun Kalesi için yeniden 40 süratçi topçu eri talep edilmesinden anlaşılmaktadır. Bu arada Giresun Kalesi ile ilgili olarak, “Giresun kalesi dahi etraf civarının kilidi

14 BOA, C. AS, 9272 (23.Z.1202/24 Eylül 1788). Bu arada söz konusu cebhane Trabzonlu Abdurrahman Reis’in gemisiyle (14.M.1203/15 Ekim 1788) gönderilmiştir.

15 A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı –Rus Savaşları Kırim–Balkanlar-93 Harbi ve Sarıkamış* (terc. eden yok), İstanbul 2009. s. 241-242.

16 BOA, C. AS, 10776 (27.Ra.1203/5 Aralık 1788).

mesabasında olup, hıfz ve hırsesi lazimededen olmağla” şeklinde bir ifade buranın önemi hakkında bilgi vermektedir.¹⁷

Savaşın Yaş Andlaşması’yla (1792) sonuçlanmasının ardından 1798 yılında Fransızların Mısır’a saldırıp, burayı işgal etmeleri üzerine 33 Fransız vatandaşı Karadeniz sahilindeki Sinop, Samsun ve Giresun kalelerine haps edilmişlerdir. Bunlardan İzmir konsolosu ve diğer 9 Fransız vatandaşı Giresun Kalesi’nde tutulmuşlardır.¹⁸ Bunların isim ve görevleri şöyledir: 1-İzmir’de ticari iş ve hususlara memur John Boros Andre adlı Komiser (Konsolos), 2-Adı geçen komserin kançıları Mafastra Yatari adlı bir Lehli, 3-Sır kâtibi Bulak, 4-Lehli Sukutr Feray, 5-Hocası (Danışman) Fransız Arnol, 6- Dutil Dichenci (?), 7-Adı geçen komiserin hizmetkârı Laser, 8-Diğer hizmetkârı Salvat’dır. Daha sonra Danimarka Maslahatgüzarının Osmanlı Devletine verdiği tahrir tercümesinde, Osmanlı Devleti ile Fransa Devleti tarafından kabul edilen esirlerin değişimi maddesi uyarınca Karadeniz’in Anadolu sahilinde bulunan Giresun, Samsun ve Sinop kalelerindeki 33 Fransız esirin Beyoğlu’ndaki hapisaneye naklini ve orada kalmalarını, hatta mevsim uygunken bunun gerçekleştirilmesini istemiştir. Bu talep Reisü’l-küttab Efendi tarafından da tasvip edilmiş ve müteakiben esirler Galata’daki Fransız

17 *BOA, C. AS, 34484 (7.C.1205/11 Şubat 1791)*. Bu arada adı geçen askerlerin yarısına 9 akçe diğer yarısına da 7’şer akçe verilmesi öngörülmüştür. Bununla ilgili bk. aynı belge.

18 *BOA, Cevdet Hariciye (C. HR)*, nr. 1247 (26.B.1212/14 Ocak 1798). Giresun Kalesi dizdarı bende Esseyid Ali. Bu belgenin tarihlenmesinde büyük ihtimalle katip hatası söz konusudur. Osmanlı-Fransız ilişkilerinin kesilmesi 1798 Temmuz ayından sonradır. Bu arada Defter Eminine Fransız tebası ile ilgili gönderilen başka bir yazıda yer alan bilgiler bir ülkeye savaş açılınca ülke içinde bulunan o ülkenin vatandaşları ve tüccarlarına yapılan uygulamalar hakkında bilgi vermektedir. Yazı özetle şöyledir: İstanbul’da bulunan Fransa Maslahatgüzarı, Sırkatibi, Baştercümanı Yedikuleye ve diğer bütün Fransızların Galata’da bulunan saraylarına konması, keza “*Haliç Konstantiniye*” de bulunan gemilerin dümenlerinin alınması liman nazırına tenbih edilmiştir. Bu arada hapis olunan bütün Fransızların hane, dükkân, gemi ve sair yerlerde her ne miktar eşyaları var ise devlet ricalinden birinin bağımsız olarak tayin edilip bunları kayıt edip mühürlemesi gerektiğinden bu hususla ilgili olarak bu defa Defter Emimi görevlendirilmiş ve maiyetine de Divan-ı Hümayun ve Baş Muhasebeden katipler, mütercim ve mubassır tayin olunmuştur. Galata’daki Fransız sarayında emaneten konulan ve “*Barhane*” tabir olunan tüccar malı ve nakdi, alınan ve habs olunan Fransızların hane, dükkân, mahzen ve sair hazne olan yerlerde ve liman nazırı marifetiyle dümenleri alınan gemilerde her ne kadar emtia, edevât, top vs. mühimmat var ise, hepsini yazıp tek tek kayd ettirip, hariçte bir akçe ve para edecek tüccar malı kalmamasına ihtimam edilmesi, mühürlenmiş mahal ve mallara sahiplerinin isimlerinin yazılması, evlerdeki ıyal malının dahi başka deftere kayd edilmesi istenmiştir. Bununla ilgili bk. *BOA, C. HR.*, nr. 4455 (23.Ra.1213/4 Eylül 1798).

hapishanesine nakledilmişlerdir.¹⁹

1802 yılına gelindiğinde Giresun Kalesi'nde bu defa 40 nefer Beşliyan askerinin bulunması öngörülmüş olmasına rağmen, bunların ancak 18 tanesi mevcut olup, 22 tanesi eksiktir. Bu eksikliklerin giderilmesi için Laçinzâde Ali Ağa görevlendirilmiş ve o da yedeklerden 22 asker tertip etmiş ve defterini (onay için) de İstanbul'a göndermiştir.²⁰

Ekim 1806'da başlayacak olan 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde Karadeniz bölgesinde meydana gelen asayişsizliği ortadan kaldırmak amacıyla yürütülen tedib hareketi Giresun Kalesi dizdarına kadar uzanmıştır. Giresun Kalesi'ni almakla görevlendirilen Canik Muhassılı Ali Paşa, kaleyi kuşatıp tazyik etmeye başlayınca kale dizdarı mukabelede bulunmamış ve

19 *BOA, C. HR*, nr. 3333 (12.S.1216/24 Haziran 1801; aynı nolu diğer belge: Evasıt-ı S. 1216/23 Haziran 7 Temmuz 1801). Danimarka Maslahatgüzarının tahrir tercümesi ve ekinde yer alan Karadeniz'de Anadolu sahilinde bulunan Osmanlı kalelerinde tutuklu Fransız askerlerinin defterine (Giresun Kalesi'ndekiler s. 5-6'da metin içinde zikredildi) göre: Samsun hapishanesinde bulunan Fransız esirler: 1-Manolaki adlı kişinin tercümanı 2-İstanbul'daki Elçinin maiyetindeki olan Tus adlı bir basmacı, 3-Veyyat adlı dil oğlanı, 4-Temaspan adlı diğer dil oğlanı, 5-Doşu isimli diğer dil oğlanı, 6-Kazye adlı tüccar kaptanı, 7-Marotti adlı cerrah, 8-Maryon adlı Hoca, 9-Metsine adlı diğer Hoca; Sinop hapishanesinde bulunanlar ise; 1-Yaş'da ticari işlere bakan Padan adlı komiser (konsolos), 2-Deraliye'deki elçinin Paydokas adlı Sırkatibi, 3-Tercüman Fransua Frankini, 4-Tercüman Antuvan Frankini, 5-Tercüman Riva, 6-İzmirde olan komserin tercümanı Simyon (Simon), 7-Asitane-i aliyenin ticaretine hekimlik memuriyetiyle memur Makajya, 8-Hekim Kesitce (Kestic), 9-Hoca Paylaric, 10 Musavvir Antuvan Rokunya, 11-Sazende Loys Matzoni, 12- Eflak komserinin hizmetkârı olan Flori 13-Ceneral Matu'nun hizmetkârı John, 14- Yaş komiserinin hizmetkârı Antuvan Frans, 15-Kastro nam general vekilinin hizmetkârı Gavril. Belgedeki yazıda esir sayısı toplam olarak 33 verilmiş olmasına rağmen kalelerde bulunan unvan ve isimleri yazılı esir sayısı 32 olarak görülmektedir. Bu eksiklik özellikle Giresun Kalesi'nde 9 Fransız vatandaşının hapis edildiği hem Giresun kadısı ve Giresun Kalesi dizdarına yazılan hükümde (Bununla ilgili bk. *BOA, C. HR*, 3333) hem de (*BOA, C. HR*, 1247, bk. s. 5) yer almaktadır. Ancak belgelerde yer alan isimleri tek tek karşılaştırdığımızda (*BOA, C. HR*, 3333'deki Danimarka Maslahatgüzarının tahriri ve Giresun Kadısı ve Kalesi Dizdarına yazılan hüküm) Giresun kalesinde 9 değil 8 hükümlü olduğu görülür. Bu eksiklik büyük ihtimalle bir tutuklunun adının yazılmasının unutulmuş olmasından kaynaklanmıştır. Bununla ilgili bk. *BOA, C. HR*, 3333.

20 *BOA, C. AS*, 35036 (22.M.1217/25 Mayıs 1802), Giresun kalesi için tertip olunan 22 nefer beşliyan askerinin adları: 1-Ömer veled-i Ali (1 adet) 2-İsa veled-i İsa (1 adet), 3- Emrullah veled-i Mustafa (1 adet), 4-Abdullah veled-i Mustafa (1 adet), 5-Mehmed veled-i Hüseyin (1 adet), 6-Süleyman veled-i Yusuf, (1 adet) 7-Hasan veled-i Ali (1 adet), 8-Mehmed veled-i Ali (1 adet), 9-Mustafa veled-i Mustafa (1 adet), 10-İsmail veled-i Hüseyin (1 adet), 11-Abdurrahman veled-i Mustafa (1 adet), 12-Süleyman veled-i Yakub (1 adet), 13-Mehmed Emin veled-i Hüseyin (1adet), 14-Hüseyin veled-i Hüseyin (1 adet), 15-Mehmed veled-i Hüseyin (1 adet), 16-Lutfullah veled-i Mustafa (1 adet), 17-Ahmed veled-i İbrahim (1 adet), 18-Mehmed veled-i Yusuf (1adet), 19-Ali veled-i Mustafa (1adet), 20-Mahmud veled-i Yusuf (1 adet), 21-Mehmed veled-i Fazlullah (1 adet), 22-Mehmed veled-i Hasan (1 adet). Giresun kadısı (Mühür: Esseyid Süleyman).

gece vakti ailesini, yardımcılarını, mal ve eşyalarını 15 kadar malkese ve kancabaşlara yükleyerek kaleden kaçmıştır. Ardından Ali Paşa kaleyi ele geçirmiş ve buraya muhafızlar koymuştur.²¹

Akabinde 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı başlayıp, devam ettiği sırada Giresun Kalesi ve Adası'ndaki kalelerin fiziki durumunun pek iyi olmadığı, hatta epey zamandır yıkılmaya yüz tuttuğu,²² 1204 (1789-1790) yılında dahi Giresun kalesi ve Ada Kale'nin harabe halde bulunduğu yazışmalardan anlaşılmaktadır.²³ Yıkılmayı durduracak herhangi olumlu bir gelişme olmayınca Giresun Kalesi'nin tamiri için İstanbul'a 35 imzalı bir mahzar gönderilmiştir. Bu mahzarda 1808'de Mimar Halifesi Hafız Mahmud'un Giresun'a geldiği ve kalede tamir edilecek yerler yanında kaleyi keşf, kule ve tabya yapılacak yerleri işaret ettiğine dikkat çekilmiş, hatta kalede mühimmat, cebhane ve top kundaklarının tamirine ihtiyaç duyulduğuna da değinilmiş, ancak bu ana kadar herhangi bir çalışma yapılmadığı²⁴ gibi, keza Rusların kaleye hücumu vuku balsa tahassun edilecek yer bulunmadığı da²⁵ hatırlatılmıştır. Bu arada o zaman konu ile ilgili defter hazırlanmış ve Mimar Halifesi Hafız Mahmud büyük bir ihtimalle her iki kale için 50-60.000 kuruşluk bir tamir öngörmüştür. Ancak daha sonra tamir hususunda ne kadar para gerektiği ilgili mimar halifesinden sorulmadığından "pesmende" (geri) kalmıştır. Bu yazışmaların akabinde Ada Kalesi ve Giresun Kalesi'nin tekrar keşf edilmesinin vakit kaybına neden olacağı göz önünde bulundurularak, İstanbul'dan uygun bir bina emini tayin edilmesi ya da Giresun Muhafızı Hacı Mustafa Ağa'ya ihale edilmesi şıklarından birinin tercih edilmesinin uygun olacağı Sadaret kaymakamına yazılmıştır. Sadaret Kaymakamı ise top kundaklarının yenilenmesini ve kalenin tamiri için yeniden bina emini tayin edilmesinin zor olduğunu belirterek, kale muhafızı Mustafa Ağa'nın bina emini olarak atanmasını onaylamıştır.²⁶ Aynı zamanda Giresun Kalesi'ne mühimmat olarak

21 *BOA, Hatt-ı Hümayun (HH)*, nr. 4052 (5S.1221/24 Nisan 1806). Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşa'nın tahriri.

22 *BOA, C. AS*, nr. 11108, lef 1. Tarihsiz.

23 *BOA, C. AS*, nr. 33990 (8 Ca. 1225/11 Haziran 1810), lef: 3; Ali Fuat Örenç, "Geçmişten günümüze Giresun Adası", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (09-11 Ekim 2008)*, I, Ankara 2009, s. 45.

24 *BOA, C. AS*, nr. 33990 (Evasıt-ı Muharrem 1225/15-24 Şubat 1810), lef: 2. Giresun kazasında sâkin ulema, sulehâ, fukarâ, züefâ, reâyâ ve berâyânın 35 imzalı mahzarları.

25 *BOA, C. AS*, nr. 11108, lef:1.

26 *BOA, C. AS*, 33990 (8.Ca.1225/11 Haziran 1810), lef: 3; *BOA, C. AS*, nr. 11108 (25 Za. 1225/22 Aralık 1810), lef: 4-5. Bu arada Giresun Kalesi'nin sahil kesiminin bazı kısımlarının tam anlamıyla tamiri için ehl-i vukuf neccar halifelerinin tahmin ve bildirimlerine göre

5 deste kâğıt hartuç, cebhane-i amire mevcudundan 75 kantar siyah barut, darbhane-i amireden de 15 kantar kurşun ve 500 adet ecnas yuvarlak gönderilmesi kararlaştırılmıştır.²⁷ Mamafih Giresun Kalesi'nin önemine vurgu yapmak için, "sahilde vaki, lazım-ı muhafaza vacibü'l-hırase bir kale-i mutena olup" şeklinde ifade kullanılması daha önceki yıllarda kullanılan ifadeye benzemesi açısından dikkat çekicidir.²⁸

Bu arada iki yüz yıldan beri Giresun Kalesi'ndeki sarnıç (su kuyusu), ambarlar, hisar ve caminin tamir ve onarımını yaptıklarından dolayı örfiye, seferiye ve hazariye adlı vergilerden muaf tutulan Alın Yuma, Uzgur, Seyyid, Kaya Dibi ve Semail adlı köy halkları 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşının ilerleyen yıllarında Trabzon valilerinin kendilerinden bu tür vergileri istemelerine bir ilamla itiraz etmişlerdir. Yapılan bu itiraz ret edildiği gibi kendilerine savaşın başlangıcından sonuna kadar bu vergileri ödemeleri gerektiği bildirilmiştir.²⁹

Giresun Kalesi ile ilgili bu tür yazışmalar yapılırken 1808 veya 1809 yılı içinde Canik Muhassılı Hazine-dârzâde Süleyman Ağa çok sayıda askerle birlikte asi ilan edilen Giresun Kalesi muhafızı Laçinoğlu Hacı Mustafa'nın üzerine hücum etmiştir. Bu saldırı neticesinde kaleyi yaklaşık bir yıl boyunca muhasara altında tutan Süleyman Ağa yerli halktan pek çoklarını öldürmüş, evlerini yakmış, mallarını yağma etmiş ve çarşı pazarı da tahrip etmiştir.³⁰ Olayın nasıl sonuçlandığı pek net değil, ancak daha sonraki yazışmalardan anlaşıldığına göre Laçinoğlu'nun Giresun kalesinde görevine devam etmesi ya af edildiği ya da suçsuz olduğunu göstermektedir.

1815 veya 1816 yılında Giresun Kalesi'ni bu defa Rize kazası ayanlarından olup, devlete isyan eden Tuzcuoğlu, damadı Kalcıoğlu Osman ve Hacı Salıhoğlu ve diğer eşkıyaların yanında yer alan Laçinoğulları işgal

150.000 kuruş harcanarak ancak gerçekleştirilebileceği, Ada Kalenin tamamının tamirinin 700.000 veya daha fazla kuruşa yapılabileceğini ifade edilmektedir. Bununla ilgili bk. BOA, C. AS, nr. 11108, lef:1. Giresun Adası ile ilgili çalışma için ayrıca bk. Örenç, *a.g.m.*, s.40-54.

27 BOA, C. AS, nr. 33990 (14 Ca. 1225/14 Haziran 1810), lef: 3; ayrıca bk. BOA, C. AS, nr. 21611. Söz konusu cebhane ve mühimmat Çavuş adlı reisin gemisiyle 650 kuruş navlun ücretiyle Giresun'a gönderilmiştir. Bununla ilgili bk. BOA, C. AS, nr. 14957 (14.C.1225/16 Temmuz 1810).

28 BOA, C. AS, nr. 11108.

29 BOA, C. AS, nr. 15567 (10.C.1227/21 Haziran 1812). Seyyid, Kaya Dibi ve Uzgur köylerinin adları Gökbilgin'in makalesinde de geçmekte ve Uzgur köyünün avarızdan muaf tutulacağı belirtilmektedir. Bununla ilgili bk. Gökbilgin, *a.g. m.*, s. 333.

30 BOA, C. AS, nr. 33990 (Evasıt-ı M. 1225/5-24 Şubat 1810), lef: 2; ayrıca bk. BOA, C. AS, nr. 33990, lef:1, Giresun Kale Muhafızı El-Hac Mustafa'nın arzı, (tarihsiz); Örenç, *a.g.m.*, s. 44-45.

etmişlerdir. Daha sonra kale muhasara edilerek kurtarılmıştır.³¹ Görünen o ki, bu olayın ardından tahrip olan Giresun kalesine 50 kantar siyah barut, saplarıyla birlikte 100 adet kazma, 150 adet ağaç kürek, 300 adet çakmak taşı ve 10 deste kâğıt hartuç gönderilmiştir.³²

1826 yılına gelindiğinde Trabzon Valisi ve Anapa Muhafızı Hüseyin Paşa İstanbul'a gönderdiği bir yazısında Trabzon ve Giresun kalelerinde bulunan lüzumsuz ve mayelik topların tesbitini istemiştir. Bunun üzerine Tophane-i amireden gelen Hacı Mehmed Ağa'nın yaptığı tesbit sonucu Trabzon Kalesi'nden 11, Giresun Kalesi'nden 7 adet mayelik topların geri çekilmesi öngörmüştür. Bunların yerine Trabzon kalesine yine aynı çapta 11 adet ve Giresun Kalesi'ne 14 ve 11 kıyyelik 3'er, 9 kıyyelik 4 adet topun mühimmatıyla gönderilmesi uygun görülmüş, ancak o sıralarda Tersane-i amireye çok sayıda top verilmiş olduğundan dolayı bu talep yerine getirilememiştir. Fakat çözüm olarak; şimdilik bu istekten vazgeçilmesi veya yeni toplar gelinceye kadar beklenmesi ya da Trabzon kalesine 5 Giresun kalesine 3 adet balyemez topların mühimmatlarıyla sevkleri teklif edilmiş ve bu şıklardan birisinin uygulanması için de emir talep edilmiştir. Ayrıca Giresun Kalesi'ndeki 3,5 vukiyye fitil, 50 deste kâğıt, 3 çapında 500 ve 1,5 çapında 200 adet yuvarlakların ideyn ve şenliklerde sarf olunduğunun imzalı defterde yer aldığı ve bunların ne şekilde itlaf olunduğunun da ispat edilmesi istenmiştir.³³

1829 ve 1830 senelerinde Giresun Kalesi'nde bulunan topçu erleri devletten yıllık 3658 kuruş almaktadırlar.³⁴ 1839 yılında Giresun Kalesi'nde 82 topçu erinin mevcut olduğu görülür.³⁵ Bu sayı diğer yıllarla kıyaslandığında bir hayli fazladır. Bu durum belki Mehmed Ali Paşa isyanının devam etmesine haml edilebilir. Ancak daha sonraları Giresun Kalesi ile ilgili tamir veya yenileme çalışmalarının yapılmadığını varsaymak, askeri alanda gelişen

31 *BOA, HH*, nr. 22599 (Selh Ra.1231/29 Şubat 1816). Trabzon Valisi Süleyman Paşa'nın şikkası.Tuzcuoğlu ile ilgili ayrıca bk. Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, X, (2. bs.), İstanbul 1309, s. 217-219. Keza aynı hususla ilgili bk. Münir Aktepe, "Tuzcu Oğulları İsyanı", *İ. Ü. Edebiyat fakültesi Tarih Dergisi*, III, sayı: 5-6 (Eylül 1951-Mart 1952), İstanbul 1953, s. 28. Bu esnada Keşap, Tirebolu ve Alaköy kazaları da eşkiyadan kurtarılmıştır. Bununla ilgili bk. Aynı belge.

32 *BOA, C. AS*, nr. 20492 (12.Ca.1232/10 Nisan 1816).

33 *BOA, C. AS*, nr. 23684 (20.Z.1241/7 Temmuz 1826).

34 *BOA, C. AS*, nr. 36921 (23.Ş.1244 /28 Şubat 1829); *BOA, C. AS*, nr. 31933 (23.S.1246/12 Ağustos 1830).

35 *BOA, C. AS*, nr. 28291. Şaban, Ramazan, Şevval ve Zilkade aylarında Giresun Kalesi'nde görev yapan 82 kişinin rütbe, isimlerini ve aldıkları aylıkları içeren liste için bk. Ek. Ayrıca Receb ayındaki kaledeki toplam sayı (82) ve bunların aldıkları aylık için bk. *BOA, Meşihat, Trabzon Şerhiye Sicilleri Defteri*, nr. 8656 (1961), s. 23.

teknolojilerden dolayı mümkün gibi görünmektedir.

Sonuç olarak, Giresun Kalesi antik çağlardan beri bölge için gerek yerleşim ve gerek ticaret, gerekse askeri vs. alanlarda önemli işlevler yüklenmesine rağmen, zaman içinde teknik, askeri ve ticari gelişmelerinden etkilenmiş, dolayısıyla eski önemini giderek kaybetmiştir. Günümüzde işgal ettiği varsayılan alan dışında hatırasını yaşatacak pek bir şeyi kalmayan Giresun Kalesi, bu yazıyla müstakilen ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır. Dileğim, geçmişte önemli işlevler üstlenen kale ve diğer yerleşim alanlarının en azından tarihte hak ettikleri yeri ve değeri kazanmasına katkıda bulunacak bu tür çalışmaların artarak devam etmesidir.

Ek: Giresun Kalesi'nde 1 Şaban-(Ramazan, Şevval) 30 Zilkade 1254 (20 Ekim 1838-14 Şubat 1839) aylarında görevli 82 topçunun isim, rütbe ve aylıklarını gösterir defter (yapılan kıyaslamalarda Şaban ayındaki bilgiler esas alınmıştır):

Sıra no	İsim ve rütbesi	Aylığı
1	Yüzbaşı Ali Ağa	100 kuruş
2	Mülâzim Halil	50 kuruş
3	Çavuş İbrahim	25 kuruş
4	Çavuş Ahmed Mehmed	25 kuruş
5	Kürkcüoğlu Onbaşı Mehmed Halil*	10 kuruş
6	Kandiloğlu İbrahim Osman	10 kuruş
7	Hasan Efendioğlu Emin Hasan	10 kuruş
8	Kıroğlu Ali Halil	10 kuruş
9	Fenkioğlu Mehmed Mustafa	10 kuruş
10	Odabaşoğlu Mehmed Ömer	10 kuruş
11	Kasap Yusuf oğlu Ömer Yusuf	10 kuruş
12	İmamoğlu Ali Sadullah	10 kuruş
13	Şehidoğlu Ali Mustafa	10 kuruş
14	Aykudoğlu Osman Memiş	10 kuruş
15	Etmekcioğlu İbrahim Hasan	10 kuruş
16	Ali Dayioğlu Ali Mustafa	10 kuruş
17	Kancabaşoğlu Ali Mehmed	10 kuruş

* Ramazan ve Zilkade aylarındaki ibare, “onbaşı Kürkcü oğlu Mehmed” şeklindedir.

18	Conki oğlu Hasan Musa	10 kuruş
19	Osmanoğlu Osman Mustafa	10 kuruş
20	Haşrioğlu Ömer Hasan	10 kuruş
21	Sakaoğlu Bilal Memiş	10 kuruş
22	Keşaplıoğlu Ali Ali*	10 kuruş
23	Hocaoğlu Ahmed Hasan	10 kuruş
24	Dalkaraoğlu Halil Ahmed	10 kuruş
25	Çilesizoğlu Onbaşı Mehmed Ömer*	15 kuruş
26	Murtezaoğlu Mehmed Mürteza	10 kuruş
27	Yosmaoğlu İbrahim Mehmed	10 kuruş
28	Küçük Mehmedoğlu	10 kuruş
29	İpekdiilioğlu Memiş Ali	10 kuruş
30	Çolakoğlu Mehmed Ahmed	10 kuruş
31	Sarı Alioğlu Abdukadir	10 kuruş
32	Dumanoğlu Emin Mehmed	10 kuruş
33	Ustaoğlu Mustafa Osman	10 kuruş
34	Sükanoğlu Ali Süleyman	10 kuruş
35	Pazukoğlu* Bilal Ali	10 kuruş
36	Çengeloğlu Ali Hüseyin	10 kuruş
37	Mendikoğlu Mehmed Hüseyin	10 kuruş
38	Çilesizoğlu Mehmed Hasan	10 kuruş
39	Halil Alemdaroğlu Emin Hüseyin	10 kuruş
40	Kalaycıoğlu Salih Mehmed	10 kuruş
41	Halil Alemdaroğlu Lutfullah Mustafa	10 kuruş
42	Kara Ahmedoğlu Halil Ahmed	10 kuruş
43	Emir Mehmedoğlu İbrahim Mehmed	10 kuruş
44	Selimoğlu Hasan Mehmed	10 kuruş
45	Sarı Mehmedoğlu Onbaşı Ahmed Ömer*	15 kuruş
46	Kumaşoğlu Ahmed Mustafa	10 kuruş
47	Paşalıoğlu Mustafa Hasan	10 kuruş

-
- * Bu isim Şevval ayında “Şablhoğlu” şeklinde yazılmıştır.
 - * Ramazan ve Zilkade⁴² aylarındaki tabloda “Çilesizoğlu Onbaşı Mehmed Ömer” şeklinde yazılmıştır. Ayrıca Ramazan ayında ücret hanesine 15 kuruş⁴³ yazılması unutulmuştur.
 - * Ramazan ayında Pazik şe44klerinde yazılmıştır.
 - * Bu isim Ramazan ve Zilkade aylarında “Onbaşı Sarı Mehmedoğlu Ahmed Ömer” şeklinde yazılmıştır.

48	Dalkaraoğlu Ahmed Mehmed	10 kuruş
49	Karahisarlıoğlu Ahmed Mehmed	10 kuruş
50	Küçük Mustafaoğlu Mehmed Mustafa	10 kuruş
51	Çinkilloğlu* Ali Hasan	10 kuruş
52	Ataksızoğlu* Mustafa Ahmed	10 kuruş
53	Kürdoğlu Osman Mehmed	10 kuruş
54	Ovalıoğlu Hasan Osman	10 kuruş
55	Sarvanlıoğlu Ali Mustafa	10 kuruş
56	İlyasoğlu Ömer Hasan	10 kuruş
57	Sütlâşoğlu Mustafa Mehmed	10 kuruş
58	Şeytan Harcıoğlu Mahmud Hasan	10 kuruş
59	Emir Osmanoğlu Abdullah Mehmed	10 kuruş
60	Kundakcıoğlu Bilal Hasan	10 kuruş
61	Körülcüoğlu Ali Mustafa	10 kuruş
62	Kara Mustafaoğlu Emin Hüseyin*	10 kuruş
63	Arapoğlu Ahmed Mustafa	10 kuruş
64	Hatipoğlu Onbaşı Mehmed Emin*	15 kuruş
65	Yusuf Ağaoğlu Mehmed Yusuf	10 kuruş
66	Beşiroğlu Hüseyin Hasan	10 kuruş
67	Emir Hüseyinoğlu Süleyman Hasan	10 kuruş
68	Kara Alioğlu Mehmed Hasan	10 kuruş
69	Ayvazoğlu Bekir Mehmed	10 kuruş
70	Tataroğlu Mustafa Salih	10 kuruş
71	Sarı Musaoğlu Mehmed Osman	10 kuruş
72	Kalpakcıoğlu Hüseyin Hasan	10 kuruş
73	Halil Ustaοğlu Mustafa Salih	10 kuruş
74	Çilesizoğlu Ali Halil	10 kuruş
75	Şâdilıoğlu Ali İbrahim	10 kuruş
76	Dervıšoğlu Mustafa Osman	10 kuruş
77	Paşaoğlu Ali Mehmed	10 kuruş
78	Karadağ Oğlu Abdullah Hasan	10 kuruş
79	Hocaoğlu Ali Mehmed	10 kuruş

-
- * Ramazan ve Zilkade aylarında “Cıngıloğlu” şeklinde yazılmıştır.
 - * Ramazan ve Zilkade aylarında “Eteksizoğlu” biçiminde yazılmıştır.
 - * Ramazan, Şevval ve Zilkade aylarında “Hasan” şeklinde görülmektedir.
 - * Ramazan ve Zilkade listesinde “Onbaşı Hatipoğlu Mehmed Emin” şeklinde yar almıştır.

80	Sađırođlu Hasan Mustafa	10 kuruş
81	Zayfođlu İbrahim İsmail	10 kuruş
82	Taçaliođlu İbrahim Hüseyn	10 kuruş

Bâlâda mesturu'l-esâmi Giresun Kal'ası'nda mevcut seksen iki nefer topcuların* elli dört senesi itibaren güzâr etmiş mâhiyeleri* mâh-ı* Şâ'ban-ı şerîf gurrelerinden evâhirine kadar neferât-ı merkûmunun* îcâb eden mâhiyeleri* bin kuruşa iblâğ yüz başı ve sâ'ir zâbitânları* ma'rifet-i şer-i şerîf ile* yek-a yek yedlerine tamamen te'diye kılındığını iş'âren kayd-ı defter olunmuştur (Sene 7.M.1255/23 Mart 1839).

Nemekehu el-fakîr ileyhi harrere haze'd-defter* be-marifet-i şer-i şerîf ve zâbitan esseyid el-hac Hüseyn el-müvellâ li-hilâfeti be-kaza-i Giresun³⁶

Mühür

-
- * Zilkade ayı defterinde "topcuyânın" şeklinde yazılmıştır.
 - * Ramazan ayı defterinde burada "olan" ibaresi yer almaktadır.
 - * Ramazan ayı defterinde "mah" ibaresi yazılmamıştır.
 - * Ramazan ve Zilkade ayı defterlerinde "merkûmanların" şeklinde yer almaktadır.
 - * Zilkade defterinde "mahiyeleri"nden sonra "yek-a yek yedlerine tamamen te'diye" ve ardından "bin kuruşa iblâğ yüz başı ve sâ'ir zâbitân ma'rifet-i şer-i şerîf ile olduğu iş'âren . . ." şeklinde devam etmektedir.
 - * Ramazan ayı defterinde "zâbitân" şeklinde yer almıştır.
 - * Şevval ayında "ile" ifadesi yer almamaktadır.
 - * Ramazan ayı defterinde "haze" ibaresinden sonra defter yoktur.
- 36 Bütün bunlarla ilgili bk. *BOA, C. AS, 28291*.

